

Reactie op Christiaan Weijts 'Hallo Murukami, vaarwel Multatuli' (NRC, 14 januari 2017).
Ter plaatsing aangeboden.

Waar zijn de hoeders van ons literatuuronderwijs?

Het literatuuronderwijs is afgebrokkeld van een wezenlijk en zwaarwegend onderdeel van het schoolvak Nederlands tot een 'subdomein' dat langzaam maar zeker naar de rand van de afgrond schuift. Ook bij de vreemde talen is er bijna niets meer van over. In zijn opiniestuk van 13 januari legt Christiaan Weijts dan ook de vinger op de zere plek: het literatuuronderwijs dreigt verdrongen te worden naar de marges van het voorgezet onderwijs. Een kwijnend bestaan ligt op de loer.

Die marginalisering is veroorzaakt door zwalkend beleid. Bij de invoering van het studiehuis in 1998 werd het cijfer voor literatuur van alle talen in de zak-/slaagregeling samengevoegd tot een apart vak letterkunde. Leerlingen konden toen dus op literatuur zakken. Enkele jaren later werd literatuur met andere 'kleine' vakken weggemoffeld in het combinatiecijfer. Weer later werd het 'teruggegeven' aan de afzonderlijke talenvakken, maar zonder de weging aan te passen. In de rapportenvergaderingen telde literatuur nauwelijks meer mee.

Bij Nederlands bepaalt literatuur nu samen met schrijf- en spreekvaardigheid en enkele keuzeonderdelen, de helft van het

examencijfer. De andere helft, het centraal schriftelijk examen, bestaat enkel uit leesvaardigheid. In de praktijk betekent dit dat literatuur gemiddeld slechts 10% van het eindexamencijfer bepaalt. Twintig jaar geleden was dit nog 30%. Veel docenten worden vanwege het 'rendement' door hun schoolleiding aangespoord vooral lestijd te steken in onderdelen die wél zwaar wegen. In leesvaardigheid dus. De examinering hiervan is al jaren omstreden. Desondanks bepaalt het voor 60% het eindcijfer (was 25%) omdat scholen het ook nog eens in het schoolexamen zijn gaan toetsen. Bij Engels, Frans en Duits gebeurde hetzelfde. Niemand heeft ons voor deze neergang van het literatuuronderwijs kunnen behoeden.

Er moet dringend iets gebeuren om deze verschraving van het talenonderwijs te keren, zo luidde ook de boodschap van het *Manifest Nederlands op school* dat wij vorig jaar met steun van honderden docenten en vakwetenschappers publiceerden. Het voorstel dat Weijts in zijn stuk doet, lijkt aantrekkelijk, maar de bestendigheid van literatuur in het curriculum van havo en vwo is het meest gebaat bij inbedding in twee van de drie kernvakken (Nederlands en Engels). De geschiedenis leert dat het tot één vak samenvoegen van de Nederlandse literatuur met de literaturen van de andere talen en de kunstbeschouwingsvakken de positie van de literatuur juist aantast. De wereldliteratuur was onderdeel van ckv. Geschrappt. Het vak letterkunde stond sterk in de zak-/slaagregeling. Geschrappt. Poëzie was een verplicht onderdeel. Geschrappt. Taalkunde zou verplicht worden bij Nederlands. Geschrappt. Ambtenaren schromen niet om

op eigen houtje problemen in een vol examenprogramma met een pennenstreek op te lossen. Anders doen schoolleidingen het wel.

Maar er is een veel belangrijker argument in te brengen tegen het betoog van Weijts: het literatuuronderwijs is cruciaal voor de revitalisering van het schoolvak Nederlands. Weijts gaat voorbij aan de door veel docenten en leerlingen geuite klacht dat Nederlands is verworden tot een saai vaardigheidsvak. Met het Manifest Nederlands op school hebben wij vorig jaar ingezet op de structurele versterking van de positie van literatuur. We stellen dat het bij Nederlands moet draaien om bewuste geletterdheid, om taal- en denkvaardigheden die steunen op inzicht in taal, literatuur, cultuur en communicatie. Wij pleiten voor een curriculum waarin deze vakonderdelen vanzelfsprekend samenhangen.

Dit kan, zelfs mét behoud van Multatuli, en mét gemotiveerde leerlingen. Als er gewerkt wordt met een aanpak die aansluit bij de mogelijkheden en denkwereld van de leerlingen. Als er verbindingen worden gelegd met andere onderdelen van het schoolvak. En als literatuur niet buiten de 'gewone' maatschappelijke orde wordt geplaatst als een domein waar alleen 'gevoeligheid' aan de orde is en waar het vooral gaat om ervaren, en dat je daarom volgens Christiaan Weijts niet zou hoeven te beoordelen. Integendeel, literatuur leert je nadenken over en reflecteren op de maatschappelijke orde, net als de betogen, beschouwingen, televisieprogramma's en andere teksten die we in het schoolvak Nederlands behandelen. Uit onderzoek is bovendien bekend dat het

lezen van literatuur niet alleen belangrijk is voor de taalontwikkeling, maar ook voor de algemene vorming en ontwikkeling van een kritische geest. Literatuuronderwijs is bij uitstek geschikt om een belangrijke plaats in te nemen in een curriculum waarin steeds meer aandacht is voor Bildung en burgerschapsvorming.

Docenten, vakdidactici en vakwetenschappers kunnen het literatuuronderwijs samen van de ondergang behoeden, stellen wij in het *Manifest Nederlands op school*. Daarvoor zijn wel nieuwe examenprogramma's, lesmaterialen, scholing en onderzoek nodig. Het animo van docenten hiervoor is groot, is ons het afgelopen jaar gebleken en dat stemt hoopvol. Niet alles wat van waarde is, hoeven wij weerloos ten onder te laten gaan.

Sander Bax (Tilburg University), Marjolein van Herten (Open Universiteit), Erwin Mantingh (Universiteit Utrecht) en Theo Witte (Rijksuniversiteit Groningen) vormen het Meesterschapsteam Nederlands – Letterkunde.

Hallo Murakami, vaarwel Multatuli

NRC, 14 januari 2017

Afgezaagd literatuuronderwijs ontnemt leerlingen alle leeslust, schreef Christiaan Weijs een jaar geleden. Nu zegt hij: Ik zat er naast. „Het is nog veel verschrikkelijker dan ik dacht.” Drie hardnekkige misverstanden en één radicaal voorstel.

Christiaan Weijs

Hoe hartverwarmend groot de groep is die begaan is met ons literatuuronderwijs ontdek- te ik toen ik, exact een jaar geleden, de lees- lijsten van scholieren had gezien en daar wat voorzichtige vraagtekens bij plaatste (Die boe- kenlijst is misdadig, fuck de canon, nrc.next, 14-1-2016). Orthodoxe en afgezaagde werken als *Max Havelaar* ontnemen leerlingen hun toch al slinkende leeslust, stelde ik.

Docenten, leerlingen, beleidsmakers, schrij- vers, academici, politici, leesstichtingen en cultuurgenootschappen: ik heb ze sindsdien allemaal gesproken in panels en in fora, en na al die bijeenkomsten in scholen en bibliothe- ken moet ik toegeven: ik zat er naast.

Het is namelijk nog veel verschrikkelijker dan ik dacht. Wat er mis is, en in welke richting de oplossing gezocht moet worden, is het beste te verhelderen aan de hand van de drie hard- nekkigste misverstanden die ik keer op keer hoorde.

Misverstand 1

„Maar wij doen het al goed.” Meestal waren het bevlogen docenten en hun apetrotsse leer- lingen die dit opperden. Gretig lezen ze eigen- tijdse romans, wekten ze verstofte klassiekers tot leven op toneelmiddagen, of hielden ze poëziewedstrijdjes.

Proficiat, maar jullie zijn absoluut de uitzonde- ring, en juist zulke exceptionele leesfreaks zijn natuurlijk bereid om zulke debatavonden te bezoeken. Iets realistischer is het beeld uit een rapport dat de Stichting Lezen dit jaar liet maken. De ondervraagde havo- en vwo- docenten Nederlands geven aan hooguit 15 tot 25 procent van hun totale lestijd aan lite- ratuur te kunnen besteden. Soms geven ze maar „acht lessen per jaar”. Tijdgebrek is hun grootste obstakel, en omdat literatuur maar summier meetelt voor het eindexamen heeft het nergens prioriteit.

Ook bij de leerlingen blijkt er, in dat overvolle eindexamenjaar, een verstikkend tijdgebrek dat het lezen verdringt, waar ze toch al amper interesse in hebben. Na het mondeling exa- men komen ze met ontboezemingen als: „Meneer, ik heb nul titels gelezen en de uit- treksels voorbereid.” Het rapport erkent dat het beeld waarschijnlijk zelfs nog wat geflat- teerd is, omdat de ondervraagde docenten vrijwillig reageerden, en dus geen aselechte representatie vormen.

Nu zelfs de liefhebbers erkennen dat het lite- ratuuronderwijs is gemarginaliseerd, zijn er twee reacties mogelijk. De eerste is stug doormodderen. Láát die leerlingen hun lees- rapportjes maar bij elkaar googelen en over- pennen; láát die leraren die lege rituelen van sjoemeltentamens en façadeverslagen maar opvoeren en gedogen. De tweede reactie is het literatuuronderwijs veranderen. Ik heb daar een radicaal voorstel voor. Maar daar- voor moet ik eerst stilstaan bij het tweede misverstand.

Misverstand 2

„Wiskunde is toch ook niet leuk?” Zoals je differentiaalvergelijkingen moet maken, zo moet je ook *Max Havelaar* lezen. Wie dat ar- gument inbrengt, vergeet het meest wezenlij- ke: dat de literatuur bij de kunsten hoort. Het

is geen cognitieve vaardigheid, geen wetenschap, het is een kunstvorm. Dat vereist een totaal andere didactiek, waarbij het doel niet zozeer kennis of vaardigheden verwerven is, maar gevoeligheid ontwikkelen. Kunst hoeft niet 'leuk' te zijn, maar moet je wel kunnen raken.

Nooit heeft iemand mij antwoord kunnen geven op de vraag die ik overall stelde: waarom moeten leerlingen wel tien romans lezen en niet tien schilderijen zien (waarvan drie vóór 1880) en twee sculpturen, vier symfonieën en luisteren, één opera, enzovoorts?

Eind jaren negentig stelde de overheid voor om al het literatuuronderwijs, ook van vreemde talen, onder te brengen in één nieuw vak. Engels, Frans, Duits en Nederlands delen uiteraard het literaire begrippenapparaat, de stromingen en hun literaturen zijn onderling verwant.

Praktische bezwaren stonden dit in de weg. Er werd toen zoveel aan het onderwijs vertimmerd dat niemand nóg zo'n wild experiment aandurfde. Toch zie ik de redding van de literatuur in die richting. Ik wil zelfs nog verder gaan en stel het volgende voor.

Komend schooljaar gaat het voor havo en vwo verplichte vak CKV (Culturele en Kunstzinnige Vorming) op de schop. Het nieuwe doel, volgens een Kamerbrief van staatssecretaris Sander Dekker, is: „Kunst actief meemaken.” Kunst is dan: „architectuur, beeldende kunst en vormgeving, dans, film, muziek, nieuwe media, theater en combinaties hiervan”.

En de literatuur dan? Dit is een prachtige mogelijkheid om die te bevrijden uit de bekneling tussen taalvaardigheid, grammatica en begrijpend lezen. Maak CKV veel groter dan het nu is, en geef de literatuur daar een prominente plek in, met alle taalvakken samen, met docenten die rouleren. Bovendien biedt

dit in één klap een tegenwicht aan het derde misverstand;

Misverstand 3

„De canon is toch nodig voor cultuuroverdracht?” Want *Max Havelaar* is toch essentieel om ons koloniale verleden te begrijpen? Leerlingen moeten weten dat Vondel niet alleen een park is en P.C. Hooft meer dan een straat? Zeker, dus vlecht je een stevige streng literatuurgeschiedenis in dat CKV-curriculum. Je laat zien hoe stromingen ontstonden en elkaar internationaal beïnvloedden, van Rimbaud naar Slauerhoff, van Kafka naar Murakami (op welke leeslijst mag hij?). Sterker nog, je kunt dan eindelijk laten zien hoe er lijnen lopen van Beethoven naar Tolstoj (die nu nergens gelezen kan worden!), van Madonna naar Zadie Smith, van Picasso naar Kundera.

Moeten ze alles integraal lezen? Waarom? Oude klassiekers lezen ze klassikaal, in korte fragmenten. Wie gegrepen is, leest het compleet, maar de crux is, inderdaad, „kunst actief meemaken”. Nodig schrijvers uit. Zelf geef ik weleens een mini-workshop creatief schrijven. Wie het even zelf probeert, leest daarna anders, zoals je leerlingen ook zelf moet laten schilderen als je ze naar het Kröller-Müller sleept.

Hoeveel boeken moeten ze dan verplicht lezen? Hoeveel punten krijgen ze ervoor? Ach, wat zou het machtig zijn als het kunst- en cultuuronderwijs de plaats is waar ze eindelijk leren dat er meer in het leven is dan kwantiteit. Wat zou het machtig zijn als ze één boek werkelijk konden lezen, doorvoelen en ervaren, in plaats van de samenvattingen van tien te kunnen napraten.